

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФЕНОМЕНУ ФОРУПЦІЇ

АГАРКОВ

Олег Анатолійович,

декан факультету

соціально-психологічної

освіти та управління

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

доктор політичних наук, професор

КАУЗАЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ КОРУПЦІЇ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

В умовах глобалізації світовий простір формує оновлену реальність, яка вимагає прозорості і відкритості в контексті функціонування держави. Це можливо лише за умови вирішення найпоширенішої проблеми українського суспільства – корупції. Україна за даними міжнародної організації Transparency International посіла 122-е місце за підсумками 2018 року, розділивши його з Малі, Малаві та Ліберією [6]. Корупція в Україні має свої витоки з національної ментальності та підкріплюється недосконалістю вітчизняного законодавства. Боротьба з корупцією в Україні характеризується орієнтацією на процес, імітаційною та політичною складовою. Виходячи з вищесказаного, логічним є визначення причин появи корупції та визначення основних шляхів її подолання.

Українська корупція є соціальним інститутом, який відтворюється різними соціальними групами. Соціальний інститут в науковому дискурсі розуміється як механізми самоорганізації спільного життя людей [2]. Корупція присутня в самій суспільній свідомості і конструкції соціуму, в базових установках і алгоритмах поведінки. Подібні соціальні інститути, що самовідтворюються, прийнято називати інституціональними пастками. Тобто інституційні пастки – це стійкі норми або неефективні інститути, що мають самопідтримуючий характер [4, с. 178-184]. Для їх виникнення потрібна наявність двох великих соціальних груп з протилежними інтересами і дефекти правил.

Причин, що породжують корупцію, – велика кількість (ідеологічні, поведінкові, політичні, економічні). Всю багатовекторність причин корупції

можна структурувати у такі напрями.

1. Ідеологія партикулярності замість універсалізму. При поясненні ідеології як однієї з причин корупції цінною є теорія соціальної дії Т. Парсонса. Важливе місце в теорії Т. Парсонса відіграє поняття типових, або модельних, змінних. Типовими, або модельними, змінними (pattern variables) Т. Парсонс називає такі альтернативні пари: 1) афективність – нейтральність; 2) орієнтація на себе – орієнтація на групу; 3) універсальність – партикуляризм; 4) припис – досягнення; 5) специфічність – дифузність [7, с. 87]. При характеристиці ідеології, яка панує в українському суспільстві, слід звернути увагу на альтернативну пару універсальність – партикуляризм.

Більшість українців, за способом мислення, належать до типу особистості Homo soveticus, для якої є характерним схильність до партикулярності по відношенню до виконання правил на противагу західному універсалізму [7]. В нормальному здоровому суспільстві затриманий на хабарі державний службовець миттєво позбудеться свого громадського статусу, йому буде закритий шлях в багато структур, він стане ізгоєм, в українському ж суспільстві корупційна справа набуває ознак реаліті-шоу або серіалу. З'єднання двох пар критеріїв «універсалізм» і «партикуляризм» дозволило Т. Парсонсу виділити чотири типи суспільства [7].

Українське суспільство відповідає, за типологією Т. Парсонса, третьому типу суспільства партикуляристського зразка досягнення, якому властиве прагнення більшої частини населення до здобутків в деяких сферах життєдіяльності. Статусні та рольові характеристики людей в такому суспільстві визначаються сімейними і громадськими зв'язками.

2. Дисфункціональність базових соціальних інститутів:

- інститут державної власності. Економічною базою для корупції є особлива форма інституту державної власності. Де-юре власником усього, що називається державним є український народ. Де-факто, усі складові частини права власності (володіння, користування, розпорядження) – в руках невеликої групи людей, які отримують від державної власності особистісну ренту.

Причина такого стану речей полягає в конструкції самого соціального інституту. Він має ряд системних, принципівих дефектів:

а) правова невизначеність (ст. 13 Конституції України наголошує: "Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу" [3]. Поза увагою основного закону залишились державні підприємства, об'єкти інфраструктури, інтелектуальної власності, бюджетні кошти, нерухомість, дороги);

б) відсутність доступу власника до інформації про об'єкт права. Вся інформація про державну власність, яка включає ідентифікацію в держреєстрах, статути, дані інвентаризації, звіти про оцінки, аудиторські звіти, бухгал-

терська і фінансова звітність, рішення органів управління, – має бути доступною власникові, тобто будь-якому громадянину України;

в) відсутність механізмів контролю власника за якістю управління об'єктами права. Немає жодного встановленого законом правила і процедури, що дозволяє громадськості безперешкодно і оперативно контролювати, як розпоряджаються призначені менеджери державним майном, немає жодної можливості вчасно контролювати керівників підприємств державної форми власності;

г) відсутність механізму санкцій за порушення правил, пов'язаних з державною власністю. Певним чином елементи санкцій містяться в законодавстві України, але вони не системні, не утворюють самостійний інститут і, як наслідок, не є ефективними;

- політичні інститути. Джерело політичної корупції закладене вже в Конституції. Також, як і інститут власності, інститути державної влади мають правовому невизначеність. Відсутня відповідальність за невиконані обіцянки, за протиріччя між передвиборчою програмою і фактичною політикою. Виборець не може сформулювати виправдане очікування, а вже обраний представник вільний від своїх обіцянок. Такий стан справ прямо суперечить критеріям верховенства права, сформульованим Венеціанською комісією, яка вважає складовою частиною верховенства права принцип правової визначеності, до складу якого, у свою чергу, входить принцип правомірності очікувань, а саме: "Органи державної влади повинні дотримувати не лише закону, але і своїх обіцянок. Відповідно до доктрини правомірних очікувань, особи, сумлінно діючі на підставі закону (як він є), не мають обдурювати громадян в їх правомірних очікуваннях" [1];

- інститут стратифікаційної ренти . Загальновідомо, що українці платять за роботу, яку мають в апріорі виконувати особи, які займають ти чи інші посади;

- інститут антикорупційних органів. Створені антикорупційні органи характеризуються неефективністю, відсутністю результативності в діяльності, координованості дій в реалізації основних антикорупційних заходів, що, у свою чергу, формує негативне ставлення громадськості до таких новостворених інституцій.

Корупція – це інституціональна пастка. Пастки мають властивість самовідтворюватись незалежно від персоналій. А тому питання ревізії усіх базових інститутів в суспільстві, їх лікування шляхом всеосяжної правової реформи – питання виживання України. Дієвим механізмом подолання корупції є соціальний контроль. Соціальний контроль, з точки зору Т. Парсонса, покликаний запобігати відхиленням від прийнятих норм поведінки та культурних зразків, забезпечуючи тим самим чіткість виконання ролевих очікувань. Соціальний контроль може здійснюватися з допомогою санкцій і ритуалів, насильства і примусу, через сімейні та освітні інституції, через вплив політичних інститутів і лідерів соціальних груп [5].

Бібліографічні посилання:

18. Європейська комісія за демократію через право (венетійська комісія) – мірило правовладдя. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)007-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)007-ukr).
19. Кон И.С. Социологическая концепция Герберта Спенсера // История буржуазной социологии XIX – начала XX века / под ред. И. С. Кона. М.: Наука, 1979. 318 с.
20. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
21. Ляшенко В.І. Інституційні пастки перехідної економіки. Наклові праці ДонНТУ. Серія: економічна. Випуск 89-1. С. 178-184.
22. Парсонс Т. О структуре социального действия. М.: Академич. проект, 2000. 880 с.
23. CPI-2018: Україна знову гірше всіх сусідів, окрім Росії. <https://ti-ukraine.org/news/cpi-2018-ukrayina-znovu-girshe-vsih-okrim-rosiyi>.
24. Parsons T. The Social System. Glencor III, 1957. 314 p.

МАРЧЕНКО

Олена Вікторівна,

начальник відділу
організації наукової роботи
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор філософських наук, доцент

**АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ У КОНТЕКСТІ
ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ**

Актуальність антикорупційного дискурсу не викликає сумнівів ні у науковців, ні у практиків. Про корупцію як соціальне явище і складну проблему загальнодержавного рівня розмірковують учені, політики, журналісти. Сутнісний зміст цієї проблеми, як правило, виражається у достатньо песимістичних постулатах на зразок: «корупція незнищенна й можливо лише домогтися зниження її рівня» та «корупційні прояви притаманні усім, без винятку, сферам суспільного буття».

Боротьба із цим негативним соціальним явищем в Україні зведена у ранг національного проекту першочергової значущості із усім відповідним інструментарієм: експертним супроводом, нормативно-правовим забезпеченням, політико-правовою риторикою щодо посилення контролю, каральними засобами. Проте успішна антикорупційна політика неможлива без фундаментальних зрушень у суспільній та індивідуальній свідомості, без системних корекцій у нормах, правилах та моделях поведінки як окремих суб'єктів державного управління, так і пересічних громадян. Відповідно на часі дослі-